

Anja Mähönen

Sukevan terva- ja tärpättitehdas

Sukevan terva- ja tärpättitehdas rakennettiin v. 1918 sukevalaisen Matti Kauppisen tekemistä punatiilistä. Rakennuttajana ja omistajana oli viipurilainen Matti Väänänen. Hänen uskottu miehensä, Herman Räntilä toimi Sukevalla tehtaanhoitajana lähes koko sen toiminnan ajan, aina 40-luvun lopulle asti.

Tehtaassa oli 2 polttouunia. Ne olivat muodoltaan pitkulaiset: sivut olivat suorat ja päät pyöreät. Kumpaisessakin päässä oli ovi, josta puut uuniin lastattiin ja polttamisen sekä jäähtymisen jälkeen tyhjennettiin hiilet. Yhteen uunilliseen mahtui n. 10 m³ pilkkeitä. Vuosisadan alkupuolella oli Sukevan seuduilla monia metsäpaloja. Niitten jäljiltä jäi metsiin runsaasti kelottuneita mäntyjä. Tervaineksen sanottiin valuvan kelottuvassa puussa alas kantaan. Kun hiiltyneet rungot kaadettiin, jäivät maahan hyvät, terva- ja tärpättitehtaan käyttöön sopivat kannot, kuin odottamaan noutajaansa. Ilmeisesti tämä oli yksi syy tehtaan syntymiselle juuri Sukevalle. Toinen syy oli vuosisadan alussa rakennettu rautatie. Se oli hyvä kuljetusreitti tervatynnyreille Ouluun.

Tervaskantoja nostettiin sekä yksityisten että valtion mailta. Nosto aloitettiin räjäyttämällä kanto pirstaleiksi kloraaatti-nimisellä aineella. Päällepäin kloraaatti näytti lähes mannaryyneiltä. Kannon alle kaivettiin reikä, sinne laitettiin räjähdys- ainetta ja sitten sytytettiin palamaan. Kanto meni palasiksi. Samalla se irtosi osittain myös juuriltaan, ja oli siten helpompi irroitella lopullisesti kuormausta varten.

Räjäytysmies oli alansa ammattilainen. Kuka tahansa ei tähän työhön kelvannutkaan. Tässä työssä mies pääsi joskus hyvällekin päiväpalkoille, sillä samalla kankaalla saattoi olla lähekkäin satoja kantoja. Hajonneet kannot ajettiin tehtaalle. Tehtaan alkuvuosina puut ajettiin hevosilla.

Monet sukevalaiset olivat silloin tehtaalla töissä. Ajomiehinä olivat mm. Aku Martikainen ja Pekka Väisänen. Muutamien vuosien jälkeen hevosta käytettiin vain lyhyillä matkoilla ja kantojen siirrossa tien varteen. Muussa ajossa alettiin käyttää kuorma-autoja. Automiehenä oli mm. Pekka Ahosuo. Tehtaalla oli kolme omaa hevosta, joilla pääasiassa ajaminen hoidettiin. Tosin kyläläisten hevosiakin tarvittiin tuontuostaan. Räjäytyksiä suoritettiin vähitellen: sitä mukaa kun tehtaalla puuta tarvittiin. Räntilän mielestä nostetut puut tuli käyttää aina samana vuonna, muutoin terva-aine haihtuisi pois.

Ennen kuin puut ladottiin uuniin, niistä kopisteltiin multa, hiekka ja kivet pois. Sen jälkeen ne pilkottiin koneellisesti vielä pienemmiksi, niin että ne olivat

pienen hellapuun kokoista pilkettä. Uunit täytettiin käsin tiivisti puuta täyteen. Päissä olevat ovet suljettiin ja tiivisteltiin niin ettei uuniin päässyt ilmaa. Uunin ulkopuolella oli lämmitystila. Siihen ladottiin polttopuita ja ne sytytettiin palamaan. Puita lisättiin niin, että uunin lämpötila saatiin nousemaan ja puista irtoava terva-aine alkoi valua putkia pitkin ulkopuolella oleviin astioihin. Aluksi tuli ohuempaa, vetistä tervaa, jota sanottiin "tervakuseksi". Kun astiat olivat täynnä, nousi tervakusi pinnalle ja se voitiin kaataa pois. Myyntiin menevä terva kerättiin tynnyreihin. Sitä kuitenkin seisotettiin jonkin aikaa, jolloin tärpätti nousi pinnalle ja se imettiin talteen. Terva voitiin laskea myös suoraan tynnyreihin. Joskus tervakusta tuli niin paljon, että sen annettiin lirstä itsekseen täyden tynnyrin pinnalta pois. Terva painavampana laskeutui pohjalle ja ohuempi aines jäi pinnalle. Jos aiottiin saada tärpättiä, tuli tervakusen olla valutettuna kaikki pois.

Terva- ja tärpättitehdas oli monipuolinen teollisuuslaitos. Tervan ja tärpätin lisäksi se tuotti hiiltä ja pikeä. Eikä tervakukseen mennyt hukkaan: sillä kyllästettiin ratapölkkyjä.

Tärpättiä käytettiin polttoaineena mm. polttomoottereissa, sekä niittokoneiden voiteluaineena. Pääasiassa se toimitettiin kuitenkin maaliteollisuuteen. Tervaa käytettiin yleisesti kyllästysaineena veneissä, proomuissa, laivoissa sekä usein latioissakin. Suurin osa kuljetettiin kuitenkin junalla Ouluun laivatelakoille. Pikeä saatiin kun viimeinen, sakea terva vähän kuivui. Sitä käytettiin laivapikenä saumojen tiivisteinä sekä suutarin pikenä.

Yhden uunin polttaminen kesti useita päiviä jopa viikon. Hiljalleen kytemällä saatiin parasta tervaa. Jäähtymiseenkin kului useita päiviä. Tulet sammutettiin ja uuni laskettiin jäähtymään, kun tervan tulo putkista oli loppunut. Kun uuni oli jäähtynyt, ovet uunin päistä avattiin ja hiiliä alettiin lapioida ulos. Ne seulottiin, säkitettiin ja myytiin pajoille, kyläsepille sekä veturien polttoaineeksi. Kaikkia näitä tuotteita myytiin myös naapuripitäjiin. Kyläsepät tarvitsivat hiilensä ja isännät tärpättinsä.

Tehdas työllisti 5 - 10 henkilöä vakinaisesti ympäri vuoden. Eräs tehtaan pitkäaikainen työmies oli "Sattuman Ottu" eli Otto Komulainen. Hänelle olivat tuttuja tehtaan kaikki työvaiheet: kannon räjäytys, puunajo, pilkkominen, uunin täyttö, ja tervan sekä hiilen käsittely. Kaikki nämä toiminnot olivatkin tehtaalla yht'aikaa käynnissä. Sota-aikan hiilimoa työllisti myös hiilen lestaaminen eli jauhaminen. Jauhetta lähetettiin ruutitehtaalte.

Kuinka paljon sitten yhdestä uunillisesta tervaa lähti? Sitä ei oikein saatu selville. Määrä vaihteli tietenkin paljon puitten laadun mukaan. Kaikki tervakset eivät olleet samanlaisia. Toisena syynä tervamäärien epämääräisyydelle oli ilmeisesti Rantilän haluttomuus kertoa tuloksista: "Mitäpä ne tehtaan työmiehet tarvitsivat tuotoista paljonkaan tietää".

Tervaa ja tärpättiä voitiin ostaa myös vaihtokaupoilla. Yleisin vaihtoväline oli voi. Tästä vaihtokaupasta jäi kylälle sanonta: "Tämä ei olekaan mitään Piikinahon voita". Ilmeisesti joskus oli saatu tämän nimisestä talosta huonoa voita. Tällä sanonnalla tahdottiin sanoa, että vaihtoon tarjottu voi oli

hyvälaatuista.

Terva- ja tärpättitehtaan vieressä oli valtion sahalaitos. Palkat olivat molemmissa paikoissa suunnilleen samanlaiset. Ne olivat päiväpalkkoja. Työ oli raskasta ja likaista, miehet nokisia ja hikisiä. Ei ihme, että sauna lämpisi lähes joka päivä. Räntilän rouva oli myös tarmokas nainen. Hän osallistui ahkerasti Sukevan kylän yhteisiin rientoihin.

Tietolähteet: Esko Pulkka, Hirvijärvi
Eläkeliiton perinnekerho, Sukeva
Väinö Väisänen, Sukeva
Suomenmaa VIII (Iisalmi)

[Tekstin alkuun](#)

[Takaisin Kotiseutuaineisto-sivulle](#)